

Лілія Копчак,
старший викладач,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Liliya Kopchak,
Senior teacher,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

Микола Поп'юк,
кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Mykola Popiuk,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 373.1

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

THE FORMATION OF LIFE COMPETENCIES OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS WITH THE CONSIDERATION OF EUROPEAN EXPERIENCE

У статті проаналізовано досвід формування життєвих компетентностей молодших школярів у державах Вишеградської четвірки, розкрито сутність поняття життєвої компетентності та його складники, виокремлено ключові компетентності, які формують європейські педагоги в учнів початкової школи, означено шляхи запозичення педагогічного досвіду закордоння в практику діяльності української школи.

Ключові слова: держави Вишеградської четвірки, життєві компетентності, молодші школярі, європейський досвід.

Experience of formation of junior pupils' life competencies in the V4 Vishegrad Countries is analyzed in the article; essence of the concept 'life competency' and its components are revealed; key competencies that are formed in elementary school students by European teachers are signed out; ways of drawing foreign pedagogical experience and its application to practical activity of the Ukrainian school are specified.

Keywords: V4 Vishegrad Countries, life competencies, elementary school students, European background.

В статье проанализирован опыт формирования жизненных компетентностей младших школьников в государствах Вышеградской четверки, раскрыта сущность понятия жизненной компетентности и его составляющие, выделены ключевые компетентности, которые формируют европейские педагоги в учащихся начальной школы, обозначены пути заимствования педагогического опыта зарубежья в практику деятельности украинской школы.

Ключевые слова: государства Вышеградской четверки, жизненные компетентности, младшие школьники, европейский опыт.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З огляду на те, що Україна проголосила курс на зближення з Європейським Союзом, актуалізується досвід східноєвропейських країн. Завдання, проголошені у стратегічному документі – Національній доктрині розвитку освіти – спрямовані на перехід системи освіти, в тому числі й початкової, на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентоздатності в європейському освітньому просторі, формування покоління молоді, здатного робити особистісний духовно-світоглядний вибір, набувати необхідних знань, навичок та компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях. Далеко не останнє місце в цьому процесі посідає формування в учнів вміння навчатися протягом усього життя. Такі позиції вимагають від сучасної школи особливих підходів до оновлення змісту освіти в

початковій школі і застосування нових педагогічних підходів до навчання, впровадження інформаційних і комунікаційних технологій. Основні державні документи орієнтують педагогів на формування життєвих компетентностей [2; 3]: під час навчання у школі в учня має бути сформована певна сукупність характеристик, які забезпечать йому здатність орієнтуватись у сучасному суспільстві, швидко реагувати на запити часу, ефективно та успішно самореалізуватися, взаємодіяти в розв'язанні соціальних, виробничих та економічних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема компетентнісного підходу перебуває в центрі уваги українських учених та дослідників закордоння. Увага науковців спрямована на вивчення сутності та змісту компетентнісного підходу, розроблення шляхів і засобів формування компетентної особистості (Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Гушлевська, І. Зимняя, В. Краєвський, С. Клепко, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.); вивченням життєвої компетентності та її складників займалися І. Єрмаков, Л. Мітіна, І. Ящук та інші. Утім, проблема формування життєвих компетентностей молодшого школяра в контексті європейського досвіду вивчена недостатньо.

Формування мети статті. Мета статті полягає у з'ясуванні теоретичних підходів щодо формування життєвих компетентностей особистості за умов використання педагогічного досвіду держав Вишеградської четвірки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що поняття «компетенція» розглядається як певна програма, образ, сценарій, правила, потенція, тобто існуюча можливість діяти на основі засвоєних знань, сформованих умінь, з опорою на ціннісно-сміслові відношення до навколишнього середовища і у відповідності з емоційно-вольовою регуляцією особистості. Відповідно «компетентність» розглядається як актуалізація, актуальна реалізація цієї потенції особистості, але обов'язково включає установки, цілепокладання, емоційно-вольову регуляцію, ціннісно-сміслові відносини [4, 8; 6, 45]. У Концепції профільного навчання в старшій школі (2009 р.) наголошено, що «профільне навчання спрямоване на формування ключових компетентностей старшокласників» [3, 58], окрім вимог до загальних і професійних знань і вмінь, у дітей мають бути сформовані такі важливі для життя в суспільстві компетентності: критичне мислення, здатність розв'язувати проблеми, працювати в колективі, прагнути та вміти навчатись протягом життя.

Цікавими в цьому контексті є міркування української дослідниці О. Овчарук, яка порушує питання про розвиток змісту освіти в зарубіжних країнах і означає його основні тенденції, з-поміж яких важливими є перш за все знання, уміння, навички, набуті учнем. По цьому науковець виокремлює поняття ключових життєвих компетентностей [5].

Поняття ключових життєвих компетентностей пов'язане з багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох зарубіжних дослідників, є тими індикаторами, які дають змогу визначити готовність учня до життя. За останніх років поняття компетентності викликало широку дискусію з-поміж науковців країн-учасників Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), де проводилися дослідження в більшості європейських країн із цієї проблематики, та країн Вишеградської четвірки. Вишеградська четвірка – об'єднання чотирьох центральноевропейських держав: Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини; усі країни Вишеградської групи 1 травня 2004 року стали членами Європейського Союзу.

Експерти ОЕСР вважають, що створення умов для набуття необхідних компетентностей протягом усього життя сприятиме продуктивності та конкурентоспроможності на ринку праці в майбутньому та розвитку середовища для інноваційних перетворень за умов глобальної конкуренції. З огляду на майбутнє набуття особистістю необхідних життєвих компетентностей є важливим для особистості, оскільки вони сприятимуть участі в демократичних процесах суспільства, соціальному взаєморозумінню та справедливості, зміцненню прав людини та автономії всупереч глобальній нерівності та нерівним можливостям [6, 17].

Східноєвропейські педагоги впевнені, що «соціально компетентна» особистість здатна: ухвалювати рішення стосовно себе і прагнути до розуміння власних почуттів та вимог; блокувати неприємні почуття і власну невпевненість; досягати мети найефективнішим чином; правильно розуміти бажання, очікування й вимоги інших людей, враховувати їхні права; розуміти, як з урахуванням окремих обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей, власні вимоги тощо [1, 22].

Поняття життєвої компетентності, на думку експертів Ради Європи, включає в себе: здатність особистості сприймати й відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс знань умінь та навичок [9, 73].

Міжнародний департамент стандартів визначив поняття компетентності як здатність кваліфіковано виконувати завдання чи роботу. Щоб полегшити процес оцінювання компетентностей, департамент пропонував виокремити з цього поняття такі показники, як набуті знання, вміння, навички та їх застосування [8].

2001 року в Лісабоні відбувся саміт, на якому для виконання основних завдань сучасної початкової школи європейського зразка було створено робочу групу з визначення нових базових компетентностей для навчання протягом всього життя. Результатом робочої групи став звіт, представлений на Європейській раді в Стокгольмі. Так, робоча група експертів дійшла висновку, що до ключових компетентностей повинні входити:

- фундаментальні навички лічби та письма;
- базові компетентності в галузі математики, науки, технології;
- іноземні мови;
- ІКТ навички та використання технологій;
- уміння навчатись;
- соціальні навички;

- підприємницькі навички;
- загальна культура.

Звичайно, в країнах Вишеградської четвірки існували та й зараз існують певні розбіжності в питаннях визначення поняття ключової компетентності та тих пунктів, які вона в себе включає. Для того, щоб подолати розбіжності у вищезазначених поняттях, було започатковано програму «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади» зі скороченою назвою «DeSeCo». Експерти програми, у якій беруть участь 18 країн, визначають поняття компетентності як здатність відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання [13].

Не менш важливою тенденцією у розвитку початкової освіти Європи є і питання про відповідність між класичною теорією педагогіки і шкільною практикою, а також універсалізація освіти, підготовка школярів до практичного життя. Вагомим є досвід Угорщини. Розв'язання цього питання почалося ще далекого 1976-го року, коли відбулося засідання Угорської академії наук, на якому була створена Комісія загального навчання. Наприкінці 90-их років ХХ сторіччя угорські вчені розробили сім блоків навчальних дисциплін для початкової школи, необхідних у процесі шкільного навчання: вивчення мови, математики, основних наук, історії; естетичне виховання; фізичне виховання; технічне виховання (сучасні технічні, управлінські, сільськогосподарські, екологічні та інші знання загального характеру та розвиток на їх основі конкретних практичних навичок) [12].

У рамках кожного блоку освітніх дисциплін спільними зусиллями вчителів, учених були укладені відповідні навчальні посібники. При цьому, крім єдиного комплексу вимог, автори отримали певну свободу дій, котра дозволила їм викласти у своїх посібниках концепції різних наукових і педагогічних шкіл.

Аналіз процесів реформування системи початкової освіти в країнах Вишеградської четвірки показав, що простежується також тенденція універсалізації європейської освіти.

На сучасному етапі вже не викликає сумнівів роль та вплив інформаційних технологій на розвиток освітніх та виховних засад сучасного східноєвропейського суспільства. Профільні міністерства країн Вишеградської четвірки намагаються сьогодні залучити до навчально-виховного процесу широку сферу інформаційних технологій. Далеко не останнє місце з-поміж них посідають комп'ютерні мережі. Підключення комп'ютерних баз шкіл до електронної пошти, різноманітних мереж (локальних і глобальних), таких, як Інтернет, несуть у собі певні переваги для користувачів в освітній галузі. Саме через комп'ютерні мережі стало можливим здійснення багатьох міжнародних проектів, спрямованих на організацію спілкування школярів із проблем прав людини і дитини, миру, толерантності, обміну думками між дітьми, педагогами та дослідниками в галузі громадянської освіти й виховання [10, 3].

Результати наукового пошуку уможливають виокремити й іншу тенденцію процесу формування життєвих компетентностей у школах держав Вишеградської четвірки: ідеться про надання школярам правових знань. Питання прав людини – сьогодні чи не найактуальніша тема не тільки на міждержавному, а й на національному рівнях. Не дивно, що вони знайшли належне відображення в меті та напрямках розвитку початкової освіти країн Вишеградської четвірки. Так, Міжнародна конференція з прав людини, що відбулася 1994-го року, акцентувала увагу на тому, що сучасна ситуація в освіті пов'язана з багатьма соціальними та економічними чинниками: правовою необізнаністю, міжетнічними конфліктами, політичною нестабільністю держав, зміною соціально-політичних парадигм розвитку, економічними проблемами, недостатністю інформаційних засобів і джерел. Багато в чому ці чинники торкаються проблеми забезпечення прав людини в Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині, особливо вивчення прав людини в старших класах початкової школи регіону.

Цей новий напрям для країн постсоціалістичного табору порушує перед педагогами проблеми, пов'язані з упровадженням знань про права людини у зміст освіти на її початковому етапі, відповідною підготовкою педагогічних кадрів, усебічним ознайомленням педагогічної громадськості з новаціями в освіті в розвинутих країнах та позитивними здобутками в цій галузі.

У ділянці початкової освіти цей аспект торкається низки питань: надання різноманітних знань про права людини та дитини в суспільстві, уміння аналізувати різні ситуації, що стосуються цих аспектів, тощо. З-поміж шляхів реалізації правової освіти в початковій школі популярним є залучення дітей до оцінювання «свого прогресу». Акцентується увага на тому, щоб навчальний процес та шкільне життя взагалі ґрунтувалися на інтелектуальній свободі й демократії. Нині у світі успішно функціонує мережа шкіл миру, яка охоплює чимало країн, зокрема й східноєвропейських (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина) [10, 2]. Завдання пілотних шкіл – залучити школярів до збереження загальнолюдських цінностей через упровадження у зміст початкової освіти й виховання елементів освіти миру і співробітництва. На жаль, українські школи ще й досі не увійшли до цієї мережі, хоча інтерес до такої співпраці цілком очевидний.

На особливу увагу педагогів заслуговує розв'язання освітньої проблеми в полікультурному середовищі Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. Загальний для всіх східноєвропейських країн підхід у розробці програм і навчальних планів у початкових школах полягає не тільки в наданні дітям знань у галузях навколишнього середовища, географії, соціальної сфери, що надзвичайно важливо. Навчання в початковій школі, на думку багатьох інститутів освіти, має допомогти дитині знайти свій шлях крізь призму власної культурної орієнтації на поняття, пов'язані з минулим та майбутнім суспільства, відчуття себе громадянином своєї держави. Прищеплення в молодших шкільних роках таких понять, як толерантність, міжкультурна спільність, повага до національностей і культур, безконфліктне співіснування та інше, є наразі важливою умовою входження держав до європейського освітнього простору [11, 156].

Далеко не останнє місце у навчальних програмах сучасних освітніх систем посідає європейська проблематика. Парламентська асамблея Ради Європи 1996 року ухвалила рекомендацію щодо вивчення історії Європи та наголосила на важливості такого аспекту для зміцнення основ громадянського суспільства, без якого особа може

стати об'єктом політичних маніпуляцій. Ще 1995 року в місті Бордо (Франція), де проходив форум учених та педагогів «Європа у школі», було ухвалено проект, котрий на сьогодні набув популярності в багатьох країнах континенту, зокрема в Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині. За задумом, цей проект передбачає такі аспекти:

- зближення систем освіти європейських країн, проведення регулярних дискусій у системі освіти;
- вихід за рамки окремих шкільних дисциплін, синтез знань з європейської проблематики;
- формування такого загальнокультурного, інтелектуального та естетичного типу особистості, який був би готовим до європейського міжнаціонального діалогу [7].

По цьому виокремлюється і така тенденція розвитку початкової освіти в країнах Вишеградської четвірки, як вивчення іноземних мов, які є необхідним інструментом спілкування в полікультурному суспільстві Європейського Союзу. Так, кожна дитина за бажанням має право вивчати дві, три й більше іноземних мов у початковій школі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сьогодення вимагає від школярів бути підготовленими до дорослого життя, уміти адаптуватися в ньому та набути протягом навчання в школі саме тих умінь та навичок, які відповідали би потребам сучасного ринку праці. Саме тому один з головних напрямів реформування систем початкової освіти – така підготовка учнів, яка допомогла би їм у майбутньому житті. Доцільним тут може бути досвід формування життєвих компетентностей молодших школярів держав Вишеградської четвірки. Подальшого дослідження потребує проблема підготовки вчителів до здійснення компетентнісного підходу.

1. Василюк А. Польська професійна педагогіка про компетентність вчителів / А. Василюк // Шлях освіти. – 1998. – № 4. – С. 20-23.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Нормативно - правове забезпечення освіти: державні стандарти, програми, положення. –Х. : Основа, 2006. – Ч. 6. – 144 с.
3. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – К.: Педагогічна преса. –2009. –№ 28–29. – С. 57–64.
4. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании / О. Е.Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3–12.
5. Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. Овчарук. – К. : К. І.С., 2004. – 112 с. 6. Овчарук О. Сучасні тенденції розвитку змісту освіти в зарубіжних країнах / О. Овчарук // Шлях освіти. – 2003. – №2. – С. 17–21.
7. Directorate-General for Education and Culture Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe The Education System in the Czech Republic 2005/06 European Commission: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.msmt.cz/uploads/VKav_200/CzEdu_2010/ES_CZ_2007.pdf.
8. Child Protection // Project of the Bergen police department, November 2000: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.northbergenpolice.com/safety/child-safety-tips.aspx>.
9. Kordon C. European Dimension, Multiculturalism and Teacher Training. An experience in a network of Training institutions / C. Kordon // European journal of Teacher Education. – N1. – 1993. – P. 69-77.
10. Key Data on Information and Communication Technology in Schools in Europe. – Eurydice., The information network on Education in Europe, 2004. – P.3.
11. Monitoring of education reforms in Eastern Europe. – MEN, 2000. – 256 p.
12. National Core Curriculum (abridged version) Ministry of Education and Culture: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nefmi.gov.hu/english/hungarian-national-core>.
13. Vestnik Ministerstva Skolstvi, mladeze a telovochovy. – №12. – 2007. – 20 p.

Reference

1. Vasylyuk A. Pol's'ka profesiyna pedahohika pro kompetentnist' vchyteliv / A. Vasylyuk // Shlyakh osvity. 1998. – № 4. – S. 20-23.
2. Derzhavnyy standart bazovoyi i povnoyi seredn'oyi osvity // Normatyvno - pravove zabezpechennya osvity: derzhavni standarty, prohramy, polozhennya. – Kh. : Osнова, 2006. – Ch. 6. – 144 s.
3. Kontseptsiya profil'noho navchannya v starshiy shkoli // Informatsiynny zbirnyk Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny. – K.: Pedahohichna presa. –2009. – № 28–29. – S. 57–64.
4. Lebedev O. E. Kompetentnostniy podkhod v obrazovanny / O. E. Lebedev // Shkol'nie tekhnolohyy. – 2004. – № 5. – S. 3–12.
5. Ovcharuk O. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukraiyins'ki perspektivy / pid zah. red. O. Ovcharuk. – K. : K. I.S., 2004. – 112 s. 6. Ovcharuk O. Suchasni tendentsiyi rozvytku zmistu osvity v zarubizhnykh krayinakh / O. Ovcharuk // Shlyakh osvity. – 2003. – №2. – S. 17–21.
7. Directorate-General for Education and Culture Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe The Education System in the Czech Republic 2005/06 European Commission: [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.msmt.cz/uploads/VKav_200/CzEdu_2010/ES_CZ_2007.pdf.
8. Child Protection // Project of the Bergen police department, November 2000: [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.northbergenpolice.com/safety/child-safety-tips.aspx>
9. Kordon C. European Dimension, Multiculturalism and Teacher Training. An experience in a network of Training institutions / C. Kordon // European journal of Teacher Education. – N1. – 1993. – P. 69-77.
10. Key Data on Information and Communication Technology in Schools in Europe. – Eurydice., The information network on Education in Europe, 2004. – P.3.
11. Monitoring of education reforms in Eastern Europe. – MEN, 2000. – 256 p.
12. National Core Curriculum (abridged version) Ministry of Education and Culture: [Elektronnyy resurs]. – Режим доступу: <http://www.nefmi.gov.hu/english/hungarian-national-core>.
13. Vestnik Ministerstva Skolstvi, mladeze a telovochovy. – №12. – 2007. – 20 p.